

سەدەھا کەس پێسەرۆشۆین دەکرین بۆ ناو

کۆنە رەشەکانی سیستەمی زیندانی کوردی لە عێراق

نیۆرک تایمز 2006/12/26

وەرگێڕانی: ھێمن حسین

فۆتۆ نیۆرک تایمز

یەكك له ژۆرهكانی ئاسایش كە (30)كەس تیايدا زیندانی كراوه

دەرگای زیندانهكان و حاجزێك دروستبێكەن لەناو زیندانهكانیان. ئەوان رینگەیان پێنەدەدرا قورئان بخوێنن، ھەورەھا دەیانوت ئەو بېرە خواردنە پێیان دەدرێت زۆر كەمەو بۆئێكی ناخۆشی لێدیت و بۆگەنی كردوو. ئاماژەشیان بۆ ئەو كەرد كە پاسەوانەكان لێیان دەدەن و

كە دەپروانییە ھۆلی زیندانهكەو دەموچاوە نازار پێگەیشتووەكانیان دەر كەوتیون. كاتی پشووێ زیندان بوو، پاسەوانە كوردەكان كۆبوونەو بۆ كۆنترۆل كەردنی پشووەكە، بەلام ھیچ پشووێك نەبوو، چونكە زیندانهكان تەنھا ئەوەیان لە توانادابوو كە جێگاكانیان بنیین بە

زیندانییەكان دەستیان كەرد بە مانگرتن و بە تورەییەو ھاوارییان دەكرد (الله أكبر)، 120 دەنگ پێكەو و بە پلەییەكی دەنگی جیاواز، نارهەتی خۆیان دەردەبێ. شانیان كەردبوو بەنیوان توتلی ئاسنی دەرگای زیندانهكەیان و پەردە پەنجەرەكانیان لادابوو

چهندهها زیندان بیسهروشوین کراون. زیندانه کان وتیان زۆریه مان دادگایی نه کراوین یان به پیتی یاسای تایه تی خویمان مامه له ده که نه له گه لماندا.

ئه ویش به هۆی گۆپینه دان به یاساوه له هه ریمی ژێردهستی کورده کانی عیراق.

مانگرتنی زیندانه کان له 12/4 دا کۆتاییهات، پاش ئه وهی ده سه لاتی ناوخۆ رازیوو به گواستنه وهی سی له و پاسه وانه نه شیاوانه و ریگه دان به قورئان خویندن له زیندانه کان.

ئه مه ئه و کیشه سه خته پیشانده دات که هاوتایه له گه ل په یوه ندیسه کانی کورده کان له گه ل ئه مریکا له عیراق.

له زیندانی کوردیدا چهندهها یاخیووو گومانلیکراوی تیدا به. به لام تائیسنا هیچ سیستمیکی یاسایی نییه بۆ چاره سه رکردن و دیاریکردنی چاره نووسیان. زیندانییه کان چاوه روانی خه لکاتیکن که پلانیکیان نییه بۆیان.

حکومه تی کوردی ئه و زیندانانهی به مه تر سیدارو وه سفکردو ناشکرایکرد که چهن دین پیویمان به شداریکوردوه له مه شقی تیرۆریستان و گه ریلکان له عیراق و ئه فغانستان. ئه وه شی نه شارده وه که که مو کووپی هه یه، ئه ویش له بوونی بودجه یه کی که مو شوینیکی بچوگ و بوونی که میگ له یاسا ئیجرائات بۆ کاریکردنی.

سه رکه وت حه سه ن جه لال به رپوه به ری ئاسایشی سلیمانی رایگه یاند "ئیمه هیچ دادگاییه کمان نییه بۆیان"، ههروه ها وتی "ئیمه یاسای دژه تیرۆرمان نییه و ده رکردنی هه ر یاسایه کی تر کاریگه ری ناییت له سه ریان، چونکه شته کانی که پیشتر روویداوه، ناگریته وه".

کیشه کان لیسه وه ده گه ریته وه بۆ پیش داگیر کردنی عیراق له لایه ن ئه مه ریکا و هاوپه یمانانی، کاتیگ باکووری عیراق ناوچه یه کی کوردی بوو، دوور له کۆنترۆلی (سه دام حسین).

له و کاته دا کورده کان له باکووری عیراق له

جه نگدابون له دژی (ئه نسارولئیسلام) که گروپینکی بچوکی یاخیبوی تیرۆریست بوون که ناوچه یه کی که میان داگیر کربوو به درێژایی سنووره کانی ئیران له سالی (2002).

کورده کان زۆریگ له گومانلیکراو و تیرۆریستان ده ستگیر کرد، به لام هیچ پلانیکی ناشکرایان نه بووه بۆ مامه له کردن له گه لیان زیاتر له گرتن و هیشته وه یان له زیندانه کان.

پاش چهن دین هه فته له جه نگ له (2003) له عیراق، هیزه تایه تیه کانی ئه مه ریکا و جه نگاوه ره کورده کان توانیان ئه نسارولئیسلام له خاکی کورده کان بکه نه دهروه، به لام به هۆی دانه خستی سنووره کانی ئیران پیش هیزه که زۆریه ی یاخیوووه کان توانیان رابکه ن.

له م سالانه دا فیکری جه نگی ئه نسارولئیسلام چۆته ناو شوینه کانی عه ره به سونه کان له عیراق و بوونه ته گروپینکی یاخیبوی ترسناک له دووره وه.

زیندانییه کورده یه کان له به رزبوونه وه دایه به هۆی تاوانبار کردنی ئه و که سانه که گومانی به شداریان لیده کریت له وی. زۆریه ی که سه گراوه کان به رده و امبوون له هه ره شه کردن و ئه وانی تریش خۆیان به یی تاوان نیشانده دا، لپه رسراوانی کورد ئه وه یان راگه یاند که توانیان سنورداره له نازاد کردنی ئه و گروپانه. حه سه ن نوری لپه رسراویکی ئاسایشی کورده یه که به رپه سه له زیندانه کان له باکووری رۆژه لاتی عیراق پیپراگه یاندین "زیندانه کان لیسه له بارو دۆخیگدان که هاوشیوه ی زیندانه کانی ژێردهستی ئه مه ریکایه له گوانتانامۆ" ههروه ها وتی: "ئیمه ناتوانین به رپیانکه ین، بۆیه ده یانه یلینه وه تاکو پیویست بکات".

قه باره ی خه لکه که دیارنییه، به لام له و زیندانه ی که به رپوه ده بریت له لایه ن ده سه لاتی ئاسایشی ناوخۆ له بنکه یه کی سه ربازی کوردی له سلیمانی 120 گومانلیکراو هه یه. هه نیه مو فی توێژه ری هیومان رایش وچ که چهن دین لیکۆلینه وه ی ئه نجامداوه له باره ی

بارو دۆخی زیندانه کان و نه بوونی پنداویستییه کان بۆ زیندانه کان، پیپراگه یاندین که نزیکه ی 2500 که سه ده ستگیر کراون له لایه ن هه ردوو پارتی کوردی ده سه لاتداره وه. ئه و رایگه یاند که نزیکه ی دوو له سه ر سیی گراوه کان تاوانبار کراون به به شداریکردن له کاری تیکه ره انه.

هه وه ره مو فی وتی که ئه و پیشنیاریکی ئاراسته ی سه رکرده سیاسیه کورده کان کردوه بۆ دامه زراندنی کۆمیتیه یه کی سه ره خۆ بۆ پیچوو نه وه ی که سه گومانلیکراوه کان.

مو فی وتی: "ئیمه نالین ده رگای زیندانه کان بکه نه وه، به لکو پیشنیارمان ئاراسته ی کورده کان کردوه بۆ لیکۆلینه وه له باره ی گرتنی که سه که وه و هۆکاری گرتنه که ی و ماوی هیشته وه یان".

تاوه کو ئیسنا ده سه لاتی کوردی هیچ پیشخستیکی نه کردوه له سیاسه تی زیندانیکردندا. زیندانییه کان وه ک وایه له عه مباریکدا خه زنکران، ئه و مانگرتنه ی سه ره تای مانگی (12) ئه وه ی پیشاندا که ئه رکیکی قورس له سه ر شانی حوکه مه تی کوردی و زیندانییه کانه به هه مانشیوه.

چوار ژووری زیندان به ناشکرا له و شوینه ده بینران که هه ره یه کایان نزیکه ی حه وت بۆ هه شت یارد بوون و 30 که سه تیا شوینکرا بوونه وه و یه ک ناوده ستی هاوبه شیان هه بوو که له ده وری زیندانه که دا بوو له هۆلیکدا.

یه کیگ له زیندانییه کان قیژاندی به سه ر دوو رۆژنامه نووسداو وتی: "رقو کینه تان با به س بیت به رامبه ر به ئیسلام، ئه گینا ده تانکوژین".

جه لال ئه وه ی راگه یاند که ئه م شوینه داخراوه بۆته هۆی زیاتر رادیکالکردنی زیندانییه کان و زیندانه کان بوونه ته هیلانه یه ک بۆ یاخیبووان.

گراوه کان خۆیان سه رزه نشتی کورده کانیان ده کرد کاتیگ گفوتگۆ ده ستییکرد. یه کیگ له گراوه کان پاش ئه وه ی هیترایه وه له بینینی خیزانه که ی به سوکی پالی پیوه نرا بۆ ژووری پاسه وانه کان و له گه ل دوو رۆژنامه نووس

زیندانه‌کان لیږه له

بارودوڅیکدان که

هاوشیوهی

زیندانه‌کانی

ژیردهستی ئەمه‌ریکایه

له گوانتانامو

به‌جیهیلرا. ئەو ناوی یونس ئەحمەد بوو، 34 سالن بوو، خەلکی کەرکوک بوو. یونس وتی ماوه‌ی دوو ساله‌ گیاروم بیته‌وه‌ی هیچ تاوانیکی هه‌بیت، به‌کورتی باسی له‌ گرتنه‌که‌ی کردو وتی: "له‌لایه‌ن ئەمریکیه‌کانه‌وه‌ گیارومو پاشان دراومه‌ته‌ ده‌ست کورده‌کان"، له‌ پشتیه‌وه‌ له‌سه‌ر دیواری ژووری پاسه‌وانه‌کان دوو کیلی کاره‌بایی هه‌لواسرابوون که ئامێریکی گشتیه‌ بۆ لیدان.

یونس وتی ئەمه‌ریکیه‌کان به‌ باشی مامه‌له‌یان له‌ گه‌ن کردووه‌ به‌شیوه‌یه‌کی زۆر ره‌وشتیانه‌ چاوپێکه‌وتیان له‌ گه‌ن ئەنجامداوه‌ و خواردن و شه‌ربه‌تیان داوه‌تی، به‌لام پاش ئەوه‌ی که‌وتۆته‌ به‌رده‌ستی کورده‌کان، تووشی ئەشکه‌نجه‌دان بووه‌، هه‌ر له‌ دانانی قه‌ره‌ویله‌ له‌سه‌ری و پاشان قوپاندنی به‌هۆی دانانی شتی قورس له‌سه‌ری. هه‌روه‌ها له‌جی‌ردنی هه‌ردوو قۆلیان له‌ شانه‌کانیانه‌وه‌ له‌ کاره‌بادانیان له‌لایه‌ن پاسه‌وانه‌کانه‌وه‌.

ئهو وتی: "من به‌لێت پیده‌ده‌م گه‌ر قۆلی تۆ والیکه‌ن به‌کسه‌ر ده‌لێت که‌ سه‌ر به‌ قاعیده‌م"، ئەو پیاویکی ئایینی بوو، براکه‌ی

یه‌کیک بووه‌ له‌ یاخیبووان، ئەو ده‌یوت من هۆکاری گرتنه‌که‌م نازامو ئەو خه‌لکانه‌ی تریش به‌هه‌مانشیوه‌.

پاش که‌میکی تر یه‌کیکی تر له‌ زیندانییه‌کان که‌وته‌ قسه‌ له‌ زیندانه‌که‌یه‌وه‌، ناوی ئەحمەد جه‌لال بوو، ته‌مه‌نی 24 سالو هه‌لگری ره‌گه‌زنامه‌ی ئوستورالی بوو، ده‌ستگیر کرابوو له‌ 2004 بیته‌وه‌ی تاوانبار کراییت له‌لایه‌ن ده‌سه‌لاتی کوردیه‌وه‌. ئەحمەد وتی: "ئهو‌ان بری ته‌واومان ناده‌نی بۆ خواردنه‌وه‌، هه‌روه‌ها هیچ ده‌رمانیکمان ناده‌نی"، ئیشاره‌تیکی کرد بۆ پیاویکی ته‌مه‌ن مامناوه‌ند که‌ به‌حه‌زیه‌وه‌ دانیشتوو له‌سه‌ر جیگه‌که‌ی و له‌ زۆر ته‌واو نه‌ده‌چوو، وتی: "ده‌سه‌لاتداران هیچ ده‌رمانیکیان نه‌به‌خشیوه‌ته‌ ئەو پیاوه‌".

ده‌ستگیر کردنی ئەحمەد شتیکی غه‌ریب بوو. ده‌سه‌لاتی کوردی ئه‌وه‌یان راگه‌یانده‌ که‌ ئەحمەد هاتووه‌ بۆ عێراق بۆ په‌یوه‌ندیکردن به‌ یاخیبووانه‌وه‌. ئەمه‌ش بابه‌تیک بوو ئەحمەد چه‌زی له‌ وه‌لامدانه‌وه‌ی نه‌ده‌کرد.

ئهو وتی که‌ چه‌ومه‌ته‌ به‌غداد له‌ سالێ 2004 بۆ ئەوه‌ی به‌جیت بۆ ئوردن، به‌شیوه‌یه‌کی قاچاخ، پاشان گیاروه‌ له‌ موسل له‌لایه‌ن کورده‌کانه‌وه‌، به‌هۆی ئەوه‌ی حکومه‌تی ئوردنی ئەو به‌ که‌سیکی تیرۆریست له‌قه‌له‌مه‌ده‌ات، ناتوانیت راسته‌وخۆ به‌جیته‌ ئەوی، ئەویش نکۆلی له‌وه‌ ده‌کرد که‌ تیرۆریست بیت.

له‌باره‌ی ئەوه‌ی ئایا بۆ له‌ موسل گیاروه‌، له‌ کاتیگدا ریگه‌یه‌که‌ نیه‌ بۆ چوون بۆ ئوردن. ئەحمەد شانی هه‌له‌ته‌کانده‌ وتی: "پلانه‌که‌م گۆری". ئەندریۆ تۆد گه‌وره‌ و ته‌بیژی وه‌زاره‌تی ده‌روه‌ی ئوستورالی ته‌نکیدی له‌وه‌ کردوه‌ که‌ ئەحمەد ره‌گه‌زنامه‌ی ئوستورالی هه‌یه‌و له‌ ریی ته‌له‌فونه‌وه‌ پیوتین که‌ له‌لایه‌ن لیپرسراوانی کونسولی ئوستورالیاه‌وه‌ سه‌ردانی کراوه‌ و باس له‌ بارودوڅی گرتنه‌که‌ی کراوه‌ له‌ گه‌ن لیپرسراوانی کوریدیادا. ئەو نه‌یویست زیاتر بدویت له‌مباریه‌وه‌.

زیندانییه‌کی تر که‌ ناوی (هه‌قی ئیسماعیل

ئیه‌راهم) بوو، عه‌ره‌بێکی عێراقی بوو، به‌شدارێ کردبوو له‌ مه‌شقی تالیبان له‌ ئەفغانستان پیش هه‌رشه‌ تیرۆریستییه‌که‌ی سه‌ر ئەمریکا له‌ 2001، وتی که‌ ئەو ده‌ستگیر کراوه‌ بیته‌وه‌ی تاوانباریت و بۆ ماوه‌ی زیاتر له‌ پینج ساله‌ هیچ گوینگرتنیکی قانونی بۆ نه‌کراوه‌ ئەو وتی 15 زیندانی دیار نه‌ماوه‌، ئەو له‌وه‌ ده‌ترسی که‌ ئیعدام بکری و وتی: "ئیمه‌ داوامان له‌ خاچی سوور کردوووه‌ که‌ بگه‌رین به‌دوایاندا، به‌لام ئەوان نه‌یانزانی که‌ ئەوان چییان به‌سه‌ره‌هاتوو".

یه‌کیک له‌وانه‌ی که‌ ئیستا دیارنه‌ماوه‌ (قه‌یس ئیه‌راهم خزره‌) که‌ له‌ سالێ 2002 گیاروه‌ پاش هه‌ولێ تیرۆرکردنی دکتۆر به‌ره‌م سه‌لح جیگری سه‌رۆک وه‌زیرانی عێراق و سه‌رۆک وه‌زیرانی حکومه‌تی رۆژه‌ه‌لاتی کوردی ئه‌وکات. له‌و هه‌رشه‌دا پینج پاسه‌وانی کورژرا.

دکتۆر به‌ره‌م رایگه‌یانده‌بوو که‌ ئەو ده‌یه‌ویت ژیانی قه‌یس بیاریزیت وه‌ک ریژیک بۆ ژبان له‌ ولایتیک که‌ ته‌حه‌مۆلی توندوتیژی سهدام حسینی کردوو، به‌لام لیپرسراوانی تری کوردی ئەم بۆ چوونه‌یان پشتگوێخستوووه‌ و توویانه‌ ده‌بیست قه‌یس ئیعدامبکریت. چاره‌نوووسی قه‌یس هه‌رگیز ناشکرا نه‌ کراوه‌، هه‌ریه‌ک له‌ حه‌سه‌ن نوری و سه‌رکه‌وت حه‌سه‌ن ئەوه‌یان روونکرده‌وه‌ که‌ له‌ژێر ده‌ستی ئەوان نه‌ماوه‌.

خاچی سووری نیوده‌وله‌تی ئۆفیسیکی هه‌یه‌ له‌ سلیمانی، به‌رپۆه‌به‌ری ئۆفیسکه‌ ناماده‌نه‌بوو لیدوان بدات له‌باره‌ی قسه‌ی زیندانییه‌کانه‌وه‌، ته‌نها ئەوه‌ی راگه‌یانده‌ که‌ ئەوان سه‌ردانی زیندانییه‌کان ده‌کن و له‌ په‌یوه‌ندیان له‌ گه‌ن ده‌سه‌لاتی کوردی.

سه‌ربازانی ئەمریکا ئەوه‌یان ره‌تکرده‌وه‌ که‌ به‌شیوه‌یه‌کی راسته‌وخۆ ئاگاداری ئەم زیندانا نه‌ بن، هه‌روه‌ک (دیریک چینگ) و ته‌بیژ به‌ناوی فیرقه‌ی 3 رایگه‌یانده‌، هه‌روه‌ها وتی: "ئیمه‌ چاودێری ئاسایشمان هه‌یه‌ له‌م ناوچه‌یه‌دا، به‌لام هیچ رۆلیکی راسته‌وخۆیان نیه‌ له‌ زیندانه‌کاندا".